

TA'LIM TIZIMIDA DEMOKRATIK BOSHQARUVNI JORIY ETISH AHAMIYATI

To'ranazarova Muxlisa Davlatjon qizi

Qo'qon DPI stajyor tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim tizimidagi demokratik boshqaruv va demokratik muhit ta'lim siyosatida yoshlarning siyosiy madaniyati va siyosiy ongi uchun ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar. Demokratiya, ta'lim tizimi, fuqarolik jamiyati, bag'rikenglik, demokratlashtirish.

Аннотация. В данной статье демократическое управление в системе образования и политическая культура молодежи в образовательной политике демократической среды и подчеркивается ее важность для политического сознания.

Ключевые слова. Демократия, система образования, гражданское общество, толерантность, демократизация.

Annotation. In this article, democratic management in the educational system and the political culture of youth in the educational policy of the democratic environment and its importance for political consciousness is highlighted.

Keywords. Democracy, education system, civil society, tolerance, democratization.

Davlatlarning ta'lim siyosati yosh avlodning siyosiy madaniyati va siyosiy ongini shakllantirishning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Demokratik rejimlarda ta'lim siyosatining tamoyillari demokratik asoslarga asoslanadi, ularning asosiy vazifasi fuqarolik jamiyatining haqiqiy qadriyatlarini yaratish va qo'llab-quvvatlashdir. Demokratik ta'lim siyosatining asosiy vazifasi talabalarning davlatchilikning demokratik tuzilishi asoslarini puxta egallashidir. Demokratlashtirish

masalalari, birinchi navbatda, aholi, uning tajribasi va bilimiga asoslangan erkin bozor iqtisodiyotini qurish va qo'llab-quvvatlash bilan chambarchas bog'liq. Demokratik mamlakatlar demokratiya va fuqarolik jamiyatini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga katta sa'y-harakatlar qiladi. Bu ishning usullaridan biri ta'limni demokratlashtirishdir. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish ta'lim jarayonini, muhitni va institutlarni demokratlashtirish va insonparvarlashtirish asosida amalga oshiriladi. Ta'limni demokratlashtirish, yangi axborot texnologiyalari va vositalarini ishlab chiqish, ijtimoiylashuvning milliy ta'lim tizimlarining ishlashi va rivojlanishi tufayli [3.1].

Ta'limni demokratlashtirish sharoitida muloqotning etnik tamoyillarini ichkilashtirishda bag'rikenglik tamoyili o'quvchining shaxs sifatidagi zaruriy xususiyatlaridan biriga aylanadi. Ta'lim jarayonining har bir ishtirokchisi bag'rikenglikni shaxsiy rivojlanish qadriyati deb tushunsa, ta'lim faoliyatida konstruktiv hamkorlikning faol shakllari samarali bo'ladi. Ta'limni demokratlashtirish – demokratik tamoyillarni joriy etish, ta'lim tizimini demokratik asosda qayta tashkil etish, o'quvchilarning huquq va majburiyatlari o'zaro bog'liqligini nazarda tutadi; shaxsning manfaatlari va ehtiyojlarini ro'yobga chiqarish darajasiga qo'yiladigan davlat talablariga rioya qilish; ta'lim sohasida hamkorlik tamoyillarini amalga oshirish kabilardir. Demokratlashtirish milliy ta'lim va tarbiya tizimlarining faoliyati va rivojlanishining asosiy tarkibiy qismi sifatida zamonaviy jahon hamjamiyatiga xos xususiyat bo'lgan ommaviy ta'lim va takomillashtirish imkoniyatini beradi. Aholi uchun bepul bo'lgan xalq ta'limining kengayishi mamlakatda bilimlilar salmog'ini oshirishga xizmat qilmoqda. Demokratik jamiyat mustaqil, bilimli, mas'uliyatli fuqarolarni talab qiladi, ularning ko'payishiga asosiy demokratik qadriyatlarni keyingi avlodlarga etkazadigan tegishli ta'lim orqali erishiladi. Demokratik mamlakatlardagi boshlang'ich maktab o'quvchilari allaqachon inson huquqlari, demokratik qadriyatlar, o'z mamlakati qonunchiligi asoslari kabi jamiyatning demokratik tuzilishi asoslarini o'zlashtira boshlaydi [1.136 Ta'lim siyosati o'quvchilar, birinchi navbatda, mamlakatning yosh fuqarolari dunyoqarashini shakllantirish va yanada rivojlantirishga asosiy ta'sir ko'rsatadi,

bu ta'limning ijtimoiy samarasining alohida ahamiyatini aks ettiradi. Demokratik mamlakatlarda ta'lim siyosati o'zining haqiqiy tarbiyaviy vazifasi - madaniy va ilmiy merosni kelajak avlodlarga etkazishdan tashqari, mustaqillik va erkinlik tamoyillariga asoslangan umumiy dunyoqarashni shakllantirishga qaratilgan. davlatning hozirgi siyosiy tizimini tushunish, tan olish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha, ya'ni shaxsning demokratik siyosiy madaniyatini shakllantirish bo'yicha. Demokratik mamlakatlarning ta'lim siyosati talabalar tomonidan an'anaviy demokratik qadriyatlarni qabul qilish va qo'llashga qaratilgan. Yosh avlodni boshlang'ich maktab yoshidan boshlab fuqarolik funksiyalarini bajarishga, jamoat hayotida ishtirok etishga o'rgatadi va o'rgatiladi. Ko'rib chiqilayotgan siyosatning navbatdagi asosiy jihati erkinlik tamoyilidir. Erkinlik demokratik ta'limning asosiy qadriyati sifatida taqdim etiladi. Demokratik ta'lim siyosati, shuningdek, huquqlar tengligini ta'minlash va davlat ko'magida barchaga sifatli ta'lim berishni o'z ichiga oladi. Shunday qilib aytishimiz mumkinki, demokratik mamlakatlarning ta'lim siyosati to'liq ushbu siyosiy rejimning demokratik asoslariga tayanadi, butun ta'limga demokratik xususiyat beradi. Ta'lim siyosatining bu jihatlari boshqa rejimlar davridagi ta'lim siyosatining xususiyatlaridan tubdan farq qiladi. Demak, masalan, totalitar tuzum hukm surayotgan mamlakatlarning ta'lim tizimi butunlay davlat mafkurasiga bo'ysundirilgan. Demokratik davlatlarda ta'lim demokratiyaning ajralmas sharti bo'lib, uning asosiy xususiyatlarini - fuqarolik jamiyatining qadriyatlar tizimini o'zida mujassam etgan [2.16]. Aynan demokratik atributlarga ega fuqarolik jamiyati talabalarning davlatning demokratik tuzilishiga sodiqligini ta'minlaydigan ta'lim va tarbiya uchun yagona shart-sharoitlarni yaratishga chaqiriladi. Demokratik rejimlar sharoitida ta'lim o'quvchilar va o'qituvchilarning o'zaro manfaat, istak va intilishlaridan kelib chiqqan holda qarorlar qabul qilishda ta'lim jarayonini birgalikda rejalashtirishda ishtirok etishini nazarda tutadi. Bunday ta'lim tizimidagi o'quvchilar ta'limning xilma-xilligi uchun eng katta imkoniyatlardan bahramand bo'lib, o'zlarini o'quv jamiyati ishtirokchilari sifatida his qilishadi. Bunday jamoalarga turli yoshdagi, madaniyati, jinsi, millati, ijtimoiy-iqtisodiy tabaqalari va qobiliyatiga ega kishilar kiradi, bu esa jamoalarni

ancha boyitadi [3.2]. Demokratik rejimlar hukm surayotgan mamlakatlardagi ta'lim jarayoni demokratiyaga an'anaviy yondashuvga asoslanadi – bu “xalq kuchi”dir. Bu postulat demokratik jamiyat uchun katta ahamiyatga ega bo'lib, odamlarga o'z shaxsiy manfaatlaridan voz kechib, jamiyat farovonligi uchun mehnat qilish imkonini beradi. Demokratiyaning haqiqiy tarafdori bo'lgan o'qituvchilar ta'lim tashkilotidagi har qanday tengsizlik jamiyatda o'z aksini topishini yaxshi tushunadi. Shuning uchun o'qituvchilar ta'lim sohasida demokratik asoslarni saqlashga intiladilar, bunda o'quv jarayonining demokratik tajribasi talabalar tomonidan xulq-atvorning ijtimoiy modeliga o'tkaziladi va fuqarolarning xatti-harakatlarining ijtimoiy tomonidan tasdiqlangan modeli hisoblanadi. Demokratik ta'lim maktablardagi ijtimoiy tengsizliklarning og'irligini kamaytirishga va ularni yaratuvchi shart-sharoitlarni o'zgartirishga intiladi.

Darhaqiqat, ta'lim jarayonining, birinchi navbatda, dunyoqarashini shakllantiradigan demokratik tarkibiy qismi demokratik jamiyatning asosidir. Xususan, aksariyat demokratik mamlakatlarda talabalar mustaqil ravishda o'z o'quv rejasini tuzishlari mumkin. Shunday qilib, AQShda o'rta maktablarda yagona o'quv rejasini mavjud emas, talabalar bir qator majburiy fanlarga borishlari kerak va qolgan fanlarni har kim o'z xohishiga ko'ra tanlaydi. Shu bilan birga, har bir shtatning ta'lim dasturlari bir-biridan farq qilishi mumkin; Qo'shma Shtatlarda faqat o'rta ta'lim yagona va majburiydir [3.3]. AQSh maktablarida stipendiya tizimi erta yoshdan boshlab qo'llaniladi. O'z xohishiga ko'ra, yuqori ta'lim natijalariga ega bo'lgan o'quvchi yoshligidanoq mehnati uchun moddiy rag'batlantirilishi mumkin, bu juda samarali tarbiya vositasi, qaramlikning oldini olishda, mustaqillik va mas'uliyatni rivojlantirishda rag'batlantiruvchi omil hisoblanadi. maktab o'quvchilari va hayotdagi muvaffaqiyatning ideal Amerika modeliga juda xosdir. Shunday qilib, AQShda ta'lim sifati har bir talabaning o'rganish istagi bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu ko'plab motivatsion davlat dasturlari bilan ta'minlanadi. Demokratik rejimlardagi ta'lim muassasalari yoshlardan o'z qobiliyatlari va bilimlariga shubha qilmasdan, o'qituvchilaridan o'rnak olishlarini kutadigan ta'limga nisbatan an'anaviy yondashuvlarga qiyinchilik tug'diradi. Ta'limga demokratik yondashuv

talabalar va o'qituvchilarning nafaqat o'quv amaliyotida, balki o'quv dasturini ishlab chiqishda ham birgalikda ishtirok etishlarini taklif qiladi. Demokratik ta'lim, shuningdek, o'quv dasturlarini ishlab chiqishning an'anaviy usullariga qarshi chiqadi va ufqlarni kengaytirishga qaratilgan. Bu faktlar shuni ko'rsatadiki, demokratik tizimdagi ta'lim tizimlarida o'qituvchining malakasi darajasi an'anaviylarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'lishi kerak, bunda o'qituvchi bilim vositachisi rolini o'ynaydi. O'qituvchi uchun doimiy kasbiy o'zini-o'zi takomillashtirish alohida rol o'ynashi kerak: o'qituvchi zamonaviy ta'limning dolzarb vazifalarini etarli darajada tasavvur qilishi, hozirgi hayot tendentsiyalarini tushunishi va o'z o'quvchilarini zamonaviy kasbiy, zamon talablarini engishga tayyor bo'lishga tayyorlashi kerak. Shunday qilib, demokratik turdagi siyosiy rejim ta'lim siyosatini o'zgartiruvchi kuchli omilga ega ekanligini ta'kidlash kerak. Demokratik va siyosiy tizimlarning o'zaro kirib borishi va o'zaro bog'liqligi haqida gapirish mumkin ko'rinadi, chunki ular umumiy tamoyillar va asosiy asoslardan foydalanadilar, ular birinchi navbatda qonun ustuvorligi va keng huquq va erkinliklarni, shuningdek, hokimiyatlarning aniq taqsimlanishini o'z ichiga oladi. Bu haqiqatni ta'lim siyosatining izchil shakllanishi sodir bo'lgan siyosiy rejimning shakllanishining uzoq yo'li bilan bog'lash mumkin. Demokratik mamlakatlarning davlat ta'lim siyosati doirasida faoliyat yuritayotgan ta'lim muassasalari o'quvchilarga erkin fuqarolik jamiyati qadriyatlarini o'rgatuvchi demokratiyaning asosiy xususiyatlarini o'zida mujassamlashtirganini ham ta'kidlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Корнетов Г.Б. 2009. Становление демократической педагогики: восхождение к общественно-активной школе. М.; Тверь: Научная книга. 184 с.
2. Мураенко Е.Д. 2016. «Граждановедение» и «религиозное образование» в системе среднего образования Великобритании. — Проблемы современного образования. № 4. С. 134-139
3. Мария Борисовна. Особенности государственной образовательной политики демократических стран. cyberleninka.ru. 2017.